

Resda govori te besede Bog in v pravljici, vendar so bistveno občutje dobe, ki je imela zanosno, romantično čustvo za resničnost stvari. Značilne so pa tudi za pisatelja, ki bere »Kapital« in piše pravljice. Tej dobi bi ustrezalo ime socialna romantika, saj so socialne tendence tako jasno razvidne iz del, da včasih prehajajo kar v shemo. Da pa je pravična tudi oznaka romantike in da so bili ljudje te dobe res bolj romantični kot so si upali sami priznati, kaže njihov literarni razvoj, ko so prešli od skic, novel in socialnih pesmi v pravljice, socialno balado, historično dramo in historično skico. Slog te dobe skuša ustvariti novo, subjektivno in patetično metaforo, pridevnik je nenavaden, mnogo personificira, glagol zaradi poudarka menja svoje mesto v stavku, ki je povrh vsega obložen z žargonom in skuša z nekim socialnim patosom človeka prepričati o svoji notranji vrednosti in zanikati zvezo s pojemajočim ekspresionizmom.

L. Mrzel je človek te dobe, toda s svojim boljšim čutom za preprostost, s tiho ljubeznijo do stvari, ki jih pozna in končno s svojo lirično strukturo, ki ga sili, da je iskren, je premagal splošno občutje in našel v »Lučih ob cesti« samosvoj, zelo nežen, nemočan in neborben odnos do sveta in izraz zanj.

V knjigi »Bog v Trbovljah«, kjer je zbral sedem večincma starejših pravljic, je potrdil naivno, preprosto gledanje na svet, a temu gledanju je našel ustrezajočo in stvarnejšo umetniško formo, ki človeka s svojo duhovitostjo preseneča in ga zadovolji bolj kakor subtilno skiciranje luči ob cestah. — Resnična Mrzelova zasluga je, da je obliko pravljice iztrgal iz njenega tradicionalnega okvira, jo postavil v slovensko resničnost, a kljub temu ji je znal ohraniti pravljlično lahkotnost in šegavo razpoloženje, ki je preveč blago, da bi bilo ironično. Prva pravljica »Bog v Trbovljah« je skoro preveč obložena s socialnimi tendencami in obenem tudi kaže, da je ta literarna vrsta precej neprimerna za reševanje osebnih bogoiskateljskih vprašanj. Od tradicionalne oblike najmanj odstopa »Pravljica o malem Trinajstiču...«, ki je razen tega bolj pesimistično pointirana kot ostale. Če je hotel Mrzel po dobrih zgledih (Jifi Wolker) ustvariti moderno slovensko pravljico, se mu je to brez dvoma posrečilo. Vanjo je neprisiljeno vnesel del slovenskega sveta in združil tipične realistične prizore s pravljličnim svetom tako, da se drugo z drugim prepleta in si ne nasprotuje. Vsekakor je v teh pravljicah mnogo bolj domač kakor kdajkoli in pomenijo njegovo najboljšo delo.

Mrzelovemu jeziku se pozna Cankarjeva šola, toda svojevrstna plastika in metaforika, ritem nekaterih stavkov in odstavkov priča o samostojnem iskanju. — Kopa rudarskih izrazov (ziherica, holeplac, ciglana, hajarji, hau-farji, pinči i. p.), ki jih je Mrzel zapisal in ki bralca v prvem trenutku bolj motijo kakor morda ustrezajoča knjižna beseda, kažejo, koliko mu gre za točen pojem in nazorno predstavljanje. Zveze: otrokom ni bilo kruha, nihče mu groba ne ve, samo ne biti večna luč, da je šlo najspodnje perilo od nje... pa niso stilistične finese, ampak napake. T. Š i f r e r.

P i s m o. Spoštovani gospod urednik! V zadnji številki LZ (1938, str. 385) ste napisali o Slodnjakovem romanu »Neiztrohnjeno srce« gloslo, ki sem iz nje razbral, da je po vašem roman v celoti ponesrečen. Tako so vas razumeli tudi vsi drugi, ki so vašo gloslo prebrali.

Popolnoma vas razumem. Vaš prvi vtis je bil, ko ste delo odložili iz rok, porazen. Toda pomislimo! Ali se ne primeri često človeku, da ga celó kako umetniško neoporečno delo utruja in da se le s silo koplje od poglavja do poglavja? Ob taki torturi, ki izvira iz neskladnosti takratnega bralčevega razpoloženja z razpoloženjem, ki veje iz dela, je človek nepotešen, razdražen, slabe volje. Najbolje je, če pri taki priložnosti postavimo knjigo spet nazaj

na polico, kajti jeza se utegne stopnjevati in bi knjiga postala lahko samo žrtev naše ihte. Težko, da bi v takem trenutku pravično pisali o delu. — Mine čas, sežemo drugikrat po isti knjigi, ki nas je bila oni dan tako razkačila. Zdaj se nam vidi reč drugačna. Čeprav nas morda knjiga ne bo do kraja privezala nase, nas bo lahko vsaj zanimala. Brali bomo in se zasačili, da nam káko mesto ugaja, da se nam kak prizor zdi dober, da čutimo nekakšno toplino, ki diha iz te ali one strani itd. Če bi zdaj sedli k pisanju, bi bila glosa ali kritika precej drugačna. Mimo vseh črnih senc bi se vendarle posvetil tu pa tam kak plamenček, ki bi vsaj malo grel . . .

Vi, gospod urednik, pa ste sodili po prvem neugodnem vtisu in zato ta glosa zvestó osvetljuje, kako ste na prvi mah odgovorili vsiljivki, ki vam je tiščala v hišo, ko vam ni bila prav nič dobrodošla. Toda take sodbe so nevarne. Nekdo, ki nima svoje mere in le paberkuje po kritikah, bo res menil, da je delo brezpomembno, da je od kraja do konca mlačva prazne slame, da bi ne bilo prav nič škoda, če bi se ta nebidigatreba sploh ne rodil in podobno.

Tega mnenja pa nisem. Prešeren, kakor je upodobljen v »Neiztrohnjenem srcu«, je vendarle živ lik. Vidimo ga, kako se mu oblikuje duševnost, kako se mu odziva notranjost na dogodke, ki ga obdajajo, kako niha razklan med realnostjo in hrepenenjem, kako se v njem gnetó pesniška doživetja in hočejo utelešena na dan, kako išče sprave s sovražno srečo ali kako se ji postavlja v bran in kako slednjič omahne pod butaro življenja. Če obseže pisatelj také človeka v vseh različnih življenjskih položajih, potem vendar ne smemo govoriti o ekshumaciji, ki se more nanašati le na kadavre. In če poda tudi dobo také, da čutimo globoko vzročno povezanost med značaji, mišljenjem, dejanjem in nehanjem ljudi tistega časa, potem roman gotovo zasluži, da si ga bliže ogledamo, ne pa da ga odpravimo z nekaj vrsticami, če že o njem pišemo.

In dalje: Ali moremo očitati Slodnjaku, da je sédal nepripravljen k delu, da mu je šlo le za to, da ustreže trenutnemu povpraševanju po biografskih romanih, da se je bistveno pregrešil zoper zgodovinsko resnico, ki jo terjamo od te vrste romana, da je pojmoval svojo nalogo neresno in površno? Prepričan sem, da ne. Sevé, kritik, ki bo podrobno analiziral delo, bo lahko iztaknil marsikaj, kar ne bo vzdržalo ne zgodovinske ne literarne kritike; recimo: da l. 1809. ni mogel Prešeren korakati z vojaki po véliki cesti, da je v mladih letih prezrel in da se mu tedaj še ni moglo sanjati o pesniškem poslanstvu, kakor tudi Čopu ne, da Anastasius Grün ni ovajal svojega učitelja, da Prešeren ni srečal prvikrat Julije na kresni večer v Trnovem, da ni klical deklet po štajersko »Julika, Nanika«, da je Slodnjak nedosleden, če piše dr. Crobathovo ime Hrovat, Benvenutovo pa pravilno itd. Ali so to glede na celoto tako strašno zavožene reči? Priznam, da nekatere motijo, a zato ne smemo molčati o rečeh, ki so resnično dobre. Sicer pa imate romanopisci pravico premikati zgodovinska dejstva, če zahteva to tehnika ali pa če hočete ostreje zarisati svoje like in dobo. Menda ne bomo netili grmad in na njih cvrli Jurčiča, Detelo, Tavčarja, Preglja, Župančiča in še koga, ker so gledali na zgodovinske osebe skozi svoje naočnike. Pustimo vendar Mauroisom, Zweigom, Ludwigom, Merežkovskim, da v leposlovnih delih uveljavljajo svojo stvariteljsko domišljijo! Tudi Slodnjak se je lotil dela kot leposlovec, ne pa kot znanstvenik, sicer bi ne šel pisat romana. Pri literarnih vrstah, ki so tako na mejni črti med znanostjo in leposlovjem kakor n. pr. biografski roman, sme iti po mojem kak znanstveni greh na rovaš umetniške resnice. Epični predmet, pa najsi je tudi vzet iz zgodovine, se projicira skozi pisateljevo duševnost in postane s tem avtonomen organizem.

Slodnjak je na svoj način videl Prešerna. Res, te reči so iracionalne! Zato bo sto še tako resničnih umetnikov pokazalo isto osebnost v pravem biografskem romanu stokrat drugače. Prešeren, druge osebe in doba so v »Neiztrohnjenem srcu« izraz Slodnjakovega gledanja. Najbrž se naše predstave o tem ne bodo popolnoma ujemale z njegovimi, važno pa je: ali je leposlovec podal značaje dosledno, prepričevalno, ali nujno rastejo iz danih pogojev ali ne. Vsi verjamemo Jakčevi stvaritvi Prešernovega portreta in čeprav nas ne prepričujejo podrobnosti, ki so bile zrekonstruirane po raznih podatkih, nas vendarle prepričuje nekakó sugestivno slikarjeva stvariteljska moč, da je bil Prešeren takšen. Tam je šlo za čisto snovne pesnikove ustnice, oči, nos, lase, tu pa gre za njegovo duševno podobo, ki je že sama po sebi teže otipljiva, čeprav se nam razodeva iz prvega vira — iz njegovih pesmi in pisem. Priznati moram, mene je Slodnjakov Prešeren v velikem prepričal, učbenik za pesnikovo biografijo pa roman seveda ne more biti.

O drugih umetniških rečeh, recimo: o zgradbi, tehniki, stilu in jeziku pa bi se dalo povedati kaj veljavnega šele po podrobni analizi romana. Če ste se hoteli dotakniti teh reči s stavkom: »Če je Prešeren v resnici doživljal, kar nam prikazuje Slodnjak, potem je delo slabo napisano (sic!), roman zmes (sic!) rokokojskega patosa (hotelí ste menda reči: baročnega), mistike, naturalizma, simbolizma in še vrag vedi česa«, potem moram skromno povedati, da vas ne razumem. V tem stavku vidim ali tiskovno pomoto ali pa preneglo formulacijo. Za zadnje govori tudi zveza o Slodnjakovih znanstvenih spisih in o njegovem ocenjevanju dr. Prijateljvega dela.

Gospod urednik, le eno še: Ali ste se kaj ozirali na to, da imate pred seboj literarnega prvenca? Tudi to je važno, kajti kritik je med drugim vzgojitelj pisateljev in publike. Pri nas je s to rečjo velik križ. Ali se rodi pisatelj v tako ugodni astronomski konstelaciji, da razglasi kritika kako začetniško delo pri priči za zrelo umetnino in potem živi takšen pisatelj svoj živ dan samo ob epitetih: naš priznani, naš ugledni, naš najboljši, naš odlični književnik in od časa do časa tudi mojster, drugi pa dobijo, kakor se le kje prikažejo, korec vode za vrat. Previdnost je pri začetnikih še celo na mestu, ker ne vemo nikoli, kako si bo ta ali oni utiral pot skozi džunglo naše književnosti. Zgodilo se je že pri nas večkrat — pa drugod kakopak tudi — da se kakega prvenca avtoritativni kritiki kovali v nebo, pred zgodovino pa se je razgalilo delce kot paglavo nebogljenče — in spet narobe.

Ob sklepu naj na vaš citat iz Prešerna o ljubljanski megli odgovorim z drugim iz istega vira: »... lobe, was nur gelobt werden kann. Du weist, in slovenicis calcare non frenis opus esse. Der Mann hat das Gute redlich gewollt.«

V Ljubljani, dne 22. septembra 1938.

Alfonz Gspan

P. S. Prav ste rekli, da o delih, ki vam jih založništva ne pošiljajo v oceno, ne nameravate poročati. Zato pa tudi to noče biti nikaka ocena. Žaljivo je, če založništva literarnih del omalovažujejo revijalno strokovno kritiko. Dobro bi bilo, da bi ob zaključku vsakega letnika v urednikovem poročilu navedli vsa tista pomembnejša dela, ki o njih iz navedenega vzroka niste prinesli ocen. Takó bi se najbolje zavarovali zoper kasnejše očitke literarnih zgodovinarjev in drugih znanstvenikov, ki ne bodo našli v LZ iskanih ocen.

Dr. Lavo Čermelj: Slovenci in Hrvatje pod Italijo. Demografska študija po povojni uradni statistiki. (Dopolnjen ponatis iz revije »Misel in delo« III.) Ljubljana 1938. Izdala in založila »Nasta« v Ljubljani. Tiskala Narodna tiskarna d. d. v Ljubljani. Predstavnik Fran Jeran. Strani 52. — S prilogo: Etnografska karta Julijske krajine, Be-